

Protocol tegen pesten

Antoniuschool Den Helder/Schagen

April 2023

Inleiding

Helaas komt op elke school pestgedrag voor. Pesten wordt, in welke vorm of op welke manier dan ook, door de Aloysius Stichting en specifiek de Antoniuschool in Schagen en de Pionier in Den Helder als ongewenst gedrag beschouwd. Het vormt een bedreiging voor het individu en voor de sfeer in de school. Het draagt dus niet bij aan het veiligheidsgevoel van een leerling binnen school. Het voorkomen van pesten en ingrijpen bij pesten is daarom zeer belangrijk.

Dit protocol is bedoeld als hulpmiddel voor preventie en bestrijding van pestgedrag. Om helder te krijgen wat precies wordt verstaan onder pesten is het van belang om onderscheid te maken tussen pesten als sociaal leerproces en de echt beschadigende vormen van pesten.

In dit protocol wordt ingegaan op de vraag wat de Antoniuschool in Schagen en de Pionier in den Helder verstaat onder pesten, wat de achtergrond van pesten is en wat onze aanpak is om het beschadigende pesten te stoppen.

Wat is pesten?

Pesten is een vorm van overlevingsgedrag in sociaal onveilige situaties. Het gaat de pester in eerste instantie om het veilig stellen van zijn of haar eigen positie in de groep. Binnen de Antoniuschool gaan wij er dus niet van uit dat pesters de intentie hebben om het slachtoffer schade toe te brengen, zoals definities doorgaans omschrijven.

Structureel pesten is voor bijna 100% situatie gebonden gedrag. Het is een pikorde probleem. De noodzakelijke schakel om de aanpak van pesten op school sluitend te maken, is doelbewust en gericht op van de sociale context. Verandert de context, dan verandert gedrag. Het wordt veiliger als op de juiste manier regie wordt genomen over grensoverschrijdend gedrag.

Het ernstige pesten vindt grotendeels achter de schermen plaats. Als volwassenen weet je er nagenoeg niets van. Dit wordt gevoed door het vaak beperkte vertrouwen dat leerlingen hebben in volwassenen om de situatie op te lossen. Vanaf groep 6 ontstaat er een cultuur van verzwijgen, waardoor vaak alleen de secundaire problematiek (buikpijn, hoofdpijn, concentratieproblemen) zichtbaar wordt.

Een of meer hoofdpesters op een school, zorgen voor structurele onveiligheid in meerdere groepen. Hun territorium omvat met name de gangen, het schoolplein, de buurt, de weg van school naar huis en social media. Zij zijn sociaal handig. Ze blijven zelfs bij pestgedrag in het lokaal bijna altijd buiten schot, of ze komen er mee weg.

Zolang je de hoofdpesters niet stopt, is pesten als een veenbrand: overal brandjes en je hebt geen idee waar de aard van het probleem zit. Het gaat steeds weer door. Meepesters die eventueel door school 'gesnapt' worden, worden moeiteloos vervangen door nieuwe helpers.

Echte pesters zijn niet gevoelig voor lessen of het goede gesprek. Zij zijn aan het overleven. Zij zullen in contact met volwassenen meebewegen, maar op het moment dat er geen toezicht is, schakelen ze direct over op een ander script. Hun positie in de groep moet geborgd worden.

Pesten als sociaal leerproces komt ook regelmatig voor. Het verschil met de beschadigende vorm van pesten is dat het niet veelvuldig voorkomt en geen vaste patronen kent. Het gaat om leerlingen die onrustig zijn door wat ze eerder op de dag hebben meegemaakt en deze onrust naar een andere leerling toe uiten. Leraren letten ook goed op deze vorm van pesten.

Deze vorm van pesten komt voor als een leerling de vaardigheden niet voldoende heeft om een probleemsituatie op te lossen. Het is dus van groot belang dat de leraar weet wat er speelt en kan aansluiten bij het vergroten van de competentie van de leerling door het aanbieden van nieuwe vaardigheden.

Vormen van pesten

Er zijn vele vormen van pesten:

- Met woorden: schelden, jennen, belachelijk maken, roddelen.
- Lichamelijk: slaan, duwen, aan de haren trekken.
- Door uitsluiting: doodzwijgen, isoleren.
- Door afpersing: chanteren, bedreigen, dwingen geld of spullen af te geven.
- Door stelen of vernielen van bezittingen; persoonlijke bezittingen kapot maken.
- Door gebruik te maken van sociale media: WhatsApp, chatten, foto's plaatsen

Achtergrond pestgedrag

Om het structureel pestgedrag te kunnen stoppen, is het van groot belang om het niveau van sociale veiligheid structureel en evident te verhogen, op school en buiten school. In onderstaand schema wordt duidelijk dat mensen zich pas veilig kunnen voelen in niveau drie.

De vier niveaus van sociale veiligheid binnen groepen

Niveau 1 Sociaal onveilig (- -)	De oriëntatie (oppervlakkig, zeer onveilig, ieder voor zich) Men is met name gericht op taken en inhoudelijke zaken. Verder is men op zoek naar zekerheid, houvast en overeenkomsten.
Niveau 2 Sociaal onveilig (-)	Positionering (botsingen, strijd en weerstand) Op dit niveau is men met name op zoek naar een zo comfortabel mogelijke positie. Men houdt elkaar gevangen in normen. Afwijkingen van de norm, bijv. qua kleding of gedrag, worden gesanctioneerd. Op dit niveau wordt ook de betrouwbaarheid van volwassenen getest. Gaan ze mee doen? Laten ze zich er inzuigen, of geven ze leiding aan het proces?
Niveau 3 Sociaal veilig (+)	Acceptatie (kritische verdieping en kennismaking) Op dit niveau worden de onderlinge verschillen belangrijker dan de gelijkenissen. Er ontstaat ruimte om jezelf te mogen zijn.
Niveau 4 Sociaal veilig (++)	Autonomie (saamhorigheid, coöperatie en lerende attitude) Op dit niveau is men vertrouwd met elkaar, open, spontaan en flexibel. Mensen zijn op een goede manier weerbaar, zelfverzekerd en presteren naar vermogen.

Veilig op niveau twee voelt als een 5 of 6; het is oké, maar niet veilig. Je kunt er, als je de sociale spelregels kent, als leerling prima overleven. Je doet mee, of je houdt je schuil.

Niveau drie kan alleen bereikt worden als de volwassenen rond deze groep bewust en actief de regie nemen over de sociale veiligheid. Regie nemen betekent dat leerlingen die vaak over de grens gaan, een structuur wordt geboden waarmee tevens de verbinding tussen volwassene en leerling in stand blijft.

Het doorbreken van het stilzwijgen van het slachtoffer en het terugwinnen van het vertrouwen van leerlingen is ook een belangrijke opstap naar een sociaal veilig klimaat.

Om het vertrouwen van leerlingen te winnen, moet je:

- Uit de schuldvraag stappen
- Pesters niet straffen maar helpen om te stoppen
- De emotie rond pesten er helemaal af halen. Dit kan door je op de context te richten en niet alleen op de persoon.

Je moet de groep meenemen in het proces, aangezien leerlingen onderlinge loyaliteiten hebben. Ook met leerlingen die pesten. Hoofdpesters zijn doorgaans zelfs populaire leerlingen. Ga je te snel of ga je onzorgvuldig om met informatie, dan verstoor je de groepsorde.

Probleemeigenaar

Je mag van kinderen niet verwachten dat zij het structurele pesten stoppen. Zelfs niet als we hen nog vaardiger zouden maken. Leerlingen hebben eenvoudigweg niet de positie en de middelen om die verantwoordelijkheid te kunnen dragen. Het creëert slechts de schijn van veiligheid. Alleen de schoolleiding en het team zijn daar uiteindelijk toe in staat.

Vijf belangrijke omkeringen

1. Van het aanpakken van incidenten	=> naar structureel oplossen
2. Van het individualiseren	=> naar situationeel ingrijpen
3. Van reactief	=> naar proactief optreden
4. Van schuldigen aanwijzen	=> naar iedereen ont-schuldigen
5. Van gissen en praten over	=> naar concreet maken

Aanpak voor een sociaal veilige klas

In grote lijnen zijn er vijf stappen.

Stap 1: zichtbaar maken wat onzichtbaar bleef

Dit wordt bereikt door op een gestructureerde en systematische wijze informatie te verzamelen, deze te combineren en daarna te analyseren. Leerlingen hebben gesprekjes met de leerkracht. Als dit als de onveilig wordt ervaren, kunnen zij ook opmerkingen in een 'blackbox' in de klas stoppen. Maar ook ouders zullen benaderd worden in deze fase. Met ouders wordt besproken wat er speelt in de klas en gevraagd wat zij signaleren.

Stap 2: het kennen van de pesters

Uit de informatie blijkt wie de hoofdpester(s) is/zijn, wie de meepester(s) is/zijn en wie de slachtoffers. Bovendien is het belangrijk dat ook duidelijk wordt waar het gebeurt, wanneer het gebeurt en wie er allemaal bij betrokken zijn.

Dit beeld wordt in de groep besproken, zonder details en met bescherming van de melders, maar wel in alle openheid. Zo wordt het geheim eraf gehaald en wordt het pesten geleidelijk uit de anonimiteit gehaald. Deze openheid brengt al snel een hoger niveau van sociale veiligheid in de klas.

Stap 3: het helpen van de pesters

De stap is het stoppen van het pesten. De pesters krijgen eerst de kans om zelf te stoppen en zonder gezichtsverlies de arena te verlaten. Dit heeft doorgaans als effect dat 80-85% van de pesters stopt. Mocht het nodig zijn, dan worden pesters actief geholpen om te stoppen. Dit wordt vooral gedaan door leerlingen die pesten uit de voor hen onveilige situatie te halen. Verander je de context, dan verander je het gedrag. De leerkracht gaat hiermee door tot alle pesters zijn gestopt.

Stap 4: re-integratie van de ex-pesters

Nadat de rust is weergekeerd en er zowel bij het individu, als in de groep voldoende gedragsverandering geconstateerd kan worden, kan de ex-pester weer worden herenigd met de groep. Echter zijn de voorwaarden veranderd. Als het goed is, gaat de ex-pester een andere rol oppakken in de groep, omdat de verhoudingen blijvend zijn veranderd.

Stap 5: monitoren en waar nodig bijsturen

De 'blackbox' of het lijntje met de leraar blijft continu beschikbaar en vervult de functie van monitorsysteem. Iedereen blijft melden wat grensoverschrijdend is. Er zullen nog steeds incidenten zijn. Dat is het 'pesten' dat niet hoeft te stoppen. Zodra er echter pestpatronen zichtbaar worden, zal er weer gepraat moeten worden over structureel pesten. Is dat zo, dan zal er direct bijgestuurd en ingegrepen worden.